

REMEMBER

La toamnă se vor împlini 100 de ani de la nașterea lui Mihail Sebastian. Până la momentul comemorativ propriu-zis, se oferă un bun prilej pentru o privire retrospectivă. Împrejurări favorabile ieșirii din anonim, un debut promițător îndată după absolvirea liceului la Brăila, păreau să-l destineze unei cariere prodigioase. Remarcabilă, de la primii săi pași în arena publică, era dezinvoltura intelectuală, repede debarasare de orice complex provincial, deși a rămas profund atașat locurilor natale, interesul constant și tenaceea lui orientare într-un ambițios orizont de gândire și comportament la nivel european. Implicat în viața literară, cu înzestrări evidente de creator, ca și de comentator avizat, convins de necesitatea emancipării și racordării la ritmurile civilizației moderne, a ținut pasul cu generația lui extrem de dotată, fără a se lăsa deposedat de propria personalitate. În timp ce în jurul lui Mihail Sebastian se produceau dezastruoase derapaje ideologice, polarizări extremiste spre dreapta sau spre stânga eșichierului politic, el a rămas convins adept al principiilor etice de independență și demnitate, căutător perseverent al reperelor democratice pentru depășirea crizelor sociale asperității intervenite între individ și colectivitate. O radiografie atentă a relațiilor personale cu Nae Ionescu, ajuns doctrinarul legionarismului, spre stupoarea discipolului, atestă capacitatea acestuia de a păstra judecata lucidă față de mentor și refuzul său categoric de a se lăsa înfeudat grupului coagulat în jurul profesorului la „Cuvântul”. Cu toată colaborarea susținută la ziar, cu toate că în unele chestiuni de actualitate imediată (cum ar fi atitudinea față de guvernări momentane și liderii lor, Maniu sau Brătianu) Sebastian se făcea ecoul dascălului, impus generației tinere, când s-au produs agresiuni de tip fascist asupra redactorilor de la „Facla” (Vinea, Nicu Carandino), scriitorul s-a declarat solidar cu ei. Această clară demonstrație de opțiuni pe cont propriu se producea în 1932 și coincidea cu preocupări de laborator ce aveau să ducă la cristalizarea romanului *De două mii de ani*, însoțit, imediat după apariție, de aprige dispute. În toilul confruntărilor, autorul ultragiagat a dat o replică magistrală, autoritar și caustic, redactând pamfletul *Cum am devenit huligan*. Sclipitor de inteligent, el denunța violența verbală derivată din aberanta pornire primitivă de a stigmatiza iudaismul din motive religioase și, ca atare, a-i supune pe evrei la discriminări etnice umiltoare, premergătoare unui program criminal de exterminare sistematică. Paralel cu premonițiile din roman, în publicistica scriitorului sunt numeroase avertismente asupra pericolelor legate de ascensiunea hitlerismului și de înșelătoarele utopii manipulate din tabăra comunismului. Evoluția evenimentelor avea să-i dea dreptate. Însăși activitatea lui profesională urma să fie îngrădită, iar antisemitismul legiferat îi va otrăvi existența pentru ani de zile. Practic, deși mai publica, în 1940, romanul *Accidentul*, consecințele stigmatizării rasiale (uneori confirmate chiar din partea unor prieteni la care ținuse enorm, precum Mircea Eliade) l-au afectat dramatic și l-au transformat în „victimă”, încă înainte ca trupul lui să fie zdrobit sub roțile unei mașini bezmetice, venite din senin pentru a zădărnici împlinirea prezenței creatoare de la care se mai așteptau, îndreptățit, originale contribuții la patrimoniul literaturii scrise în limba română, cu aplomb și cu convingerea în legitimitatea aspirațiilor spirituale de a depăși țărul autohtonist și a găsi drumul către universalitate.

Funestul accident s-a produs într-o marți, la orele prânzului, din ziua de 29 mai 1945. De puține zile fusese anunțată încetarea ostilităților militare o dată cu înfrângerea ultimelor rezistențe ale Germaniei lui Hitler. Europa și cetățenii ei puteau, măcar provizoriu, respira în voie, nădăjdui și face planuri de viitor pentru edificarea vieții scăpate de coșmaruri. Și pe acest fundal de optimism încurajator, moartea a izbit necruțătoare, la București, ființa chinuită, până de curând ostracizată,

dar dornică de redresare, a lui Mihail Sebastian. Vestea a cutremurat, dincolo de mănunchiul celor apropiați, de prieteni și mediul confracților, cercul larg al prețuitorilor scrisului său. Dintr-o dată, devenea limpede că proza, teatrul, eseistica literară și, în genere, operația de cernere și promovare a valorilor autentice erau văduvite, împutinate prin curmarea existenței scriitorului. Dispărea, cu el, un potențial de creație și reflecție capabile a contribui la degajarea confuziilor născute din ravagiile produse de conflagrația mondială și a restructurărilor geopolitice, adesea potrivnice năzuințelor generale. Amploarea șocului produs s-a văzut din numărul mare de oameni veniți să-l conducă pe ultimul drum. Participarea copleșitoare putea fi interpretată și ca o ilustrare a conștiinței subite că se cuvenea, cel puțin în ceasul supremei despărțiri, să i se arate recunoașterea publică a meritelor, cum nu avusese parte cât a trăit. Ecourile generoasei manifestări de adeziune au reverberat amplu. Un martor ocular, de pătrunderea intuitivă a lui D.I. Suchianu, fixa pentru eternitate momentul în rama

unor gesturi, unor emoții fășnite din străfundurile condiției umane, cu gravitatea fiorului tragic, răscolitor, de esența situațiilor supreme ce se confruntă în dramaturgia antică: „La cimitirul Filantropia, s-a întâmplat un fel de minune. Mihail Sebastian își primea acum, de la contemporanii săi, toată emoționanta stimă pe care o meritase în timpul vieții. N-a fost o înmormântare ca toate celelalte. Din lumea imensă care se adunase acolo, mulți, foarte mulți nici nu-l cunoșteau personal. Veniseră aduși de un sentiment obscur de reparație. Parc-ar fi vrut să spună că moartea, de data asta, violase regula jocului. Pioasa adunare era și o adunare de protest. Nu este admisibil să se poată muri astfel, exact în momentul când ocaziile de a muri - care în ultimii ani fuseseră pentru el multe - tocmai păreau a fi dispărut... Am simțit, printre oamenii veniți acolo, trecând ca un fior de spaimă, de parcă neverosimila nenorocire i-ar fi atins direct pe ei.

La un moment dat, în timpul ceremoniei, se auzi o voce care acoperi glasul cantorului și întrerupse, o clipă, cursul slujbei: era strigătul sfâșietor al maică-si, care spunea: «Copilul meu cinstit și deștept»... Cuvinte bizare, căci nu erau acelea pe care le spune o mamă; cuvinte absurde, căci erau două adjective reci, contrastând cu strigarea lor patetică; cuvinte impresionante, pentru că nu le înțelegeam bine, și cu atât mai impresionante cu cât știam că ele trebuie, totuși, să aibă un înțeles profund. Pentru ce, înainte chiar de a pricepe, mi-au apărut de o mare, de o nesfârșită noblețe? Pentru ce, multă vreme, ele m-au lăsat pe gânduri, așa cum ne dau de gândit cuvintele straniei și tari dintr-o frază de Shakespeare?

Acum înțelegeam. Această mamă a făcut ce nici o mamă nu făcuse încă. S-a dezbrăcat de tot ce e egoist în durere. Nu s-a gândit la pierderea ei, ci numai la pierderea lui. Ea își pierduse copilul; el își pierduse viața. Mama lui Mihail Sebastian - vrednica mamă a lui Mihail Sebastian - și-a uitat de suferința ei și s-a gândit numai la nedreptatea care i se făcuse lui. Dragostea de mamă este un sentiment intens, dar frust și animal. Această femeie, însă, se ridicase deasupra amorului biologic, și atinsese acea iubire pură, acel *amor intellectualis* al istoricului și biografului. Și acest conținut înalt, ea l-a turnat în forma rudimentară a strigătului primitiv. Mihail Sebastian iubise, în această lume, mai presus de toate, frumusețea morală din dramele lui Shakespeare. La locul îngropării sale, titanul fusese de față... („Viața Românească”, mai 1945, la *Miscellanea*).

Smulgerea brutală a scriitorului de la masa de lucru, la nici 38 de ani, trece în sarcina posterității obligația

Căutător perseverent al reperelor democratice pentru depășirea crizelor sociale

Desen de Mac Constantinescu

Recunoașterea publică a meritelor, cel puțin în ceasul supremei despărțiri

de a lua în considerație, pe lângă cele câteva cărți apărute sub directa supraveghere a autorului, puzderia de texte rămase prin publicațiile epocii, chiar și proiectele, pilduitoare împreună pentru diversitatea de preocupări intrate în alcătuirea unui intelectual de prim rang. Literatul a fost dublat de un avizat admirator al artelor plastice, precum și de un meloman rafinat. Notațiile lapidare din *Jurnal*, după audiții nocturne la radio sau după popasuri prin sălile de concert, sunt substanțial întregite sub forma opiniilor în marginea manifestărilor de actualitate, consemnate în cronicile încredințate cotidianului de limbă franceză „L'Indépendance roumaine”, de unde așteaptă și astăzi a fi repuse în circulație. Intenționase să elaboreze o carte despre Paris,

de fapt despre metropola franceză, asimilată pas cu pas pe parcursul explorărilor care-l familiarizaseră cu frecvențele de înaltă spiritualitate specifice ambianței locale, de la freamătul stațiilor de metrou și cartierelor populare până la spațiile ajunse ilustre, datorită frecventării de către cohortele artiștilor cosmopoliți. Un șir de foiletoane, sub forma însemnărilor de călătorie, trădează sufletul și mintea avide de experiențe în măsură să-i confere observatorului mai mult confort și mai multă siguranță cu privire la definirea propriei identități, de ocupant al unui perimetru precis, la malul Dunării, revendicat cu mult orgoliu, în repetate rânduri. Margareta Sterian urma să furnizeze ilustrația grafică, iar unele dintre desenele pregătite de ea se întâlnesc în revistele de la începutul anilor '30. E de presupus că Sebastian a tot amânat definitivarea proiectului dintr-o dorință de a adăuga reflecții de ultimă oră asupra fenomenului literar, în stilul și cu acuitatea practicate de câte ori s-a angajat să întreprindă turul de orizont al librăriei franceze. Poate avea în intenții și popasuri mai ample, de felul tentativei de a cristaliza într-o imagine de sinteză percepția personală asupra lui Napoleon. Evident, nu pot fi uitate numeroasele lui traduceri din dramaturgia franceză, cărora spre sfârșit li s-au adăugat, pare-se, tălmăcirii și din autori englezi: Oscar Wilde, G.B. Shaw (conform informațiilor stocate de Ioan Massoff în volumele VII și VIII ale meticuloasei lui *Istorie a teatrului românesc*). Sunt doar câteva sugestii pentru investigații, ce s-ar putea concretiza în răstimpul rămas până la Centenarul din octombrie viitor.